

szerű megközelítése miatt is figyelmet érdemel Zentai László írása *Brave New Cartography* (*Szép új térképészet*) címmel, amely a tudományterület jövőképevel foglalkozik.

Nagyobb számban szerepelnek a tematikus kartográfiával, a térinformatikával, a számítógépes térképkészítéssel és vetülettannal vagy a névrajzzal foglalkozó írások, mint például Pokoly Béla (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium) elemzése az exonimák értelmezéséről és használatukról. A térképészképzés természetesen több szerzővel is helyet kapott a gyűjteményben. A kartográfia sokoldalú kapcsolódását példázza, hogy nem maradtak ki az olyan határterületek művelői sem, mint a meteorológia, geofizika, természeti és társadalomföldrajz, földügyi szakigazgatás, történettudomány. Utóbbit képviseli Glatz Ferenc (MTA Történettudományi Intézet), aki a 2005-ben alapított Balkán-tanul-

mányok Központja történeti háttérét és kutatási irányait ismerteti (*The Renaissance of Balkan Studies*). Karsay Ferenc tömör áttekintése, a *Szakirodalom-feldolgozás a tanszéken* pedig a fontosabb tanszéki publikációk értékelésével azt igazolja, hogy Klinghammer István valóban szakmai iskolát teremtett a tanszéken. Az utánpótlás nevelésére példamutató figyelmet fordított, számos kollégáját indította el a hazai és nemzetközi szakmai elismerés útján. (*Térképtudományi Tanulmányok 13. Térkép – Tudomány. Tanulmányok Klinghammer István professzor 65. születésnapja tiszteletére. Szerkesztette: Zentai László – Györffy János – Török Zsolt. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének évkönyve, Budapest: 2006, 422 p.*)

Gercsák Gábor
ELTE docens

Magas István: Globalizáció és nemzeti piacok

„A globális kapitalizmus rengeteg vívmányát szeretjük, számos aspektusa viszont kifejezetten kellemetlen élményeket ébreszt” – írja a szerző az előszóban. Minden bizonnyal igaza van. Pontosan ez az ellentmondásos viszonyulás teszi Magas István könyvét izgalmas és fontos olvasmánnyá. Az ellentétes megítélések, egymással szemben álló álláspontok létét nap mint nap tapasztalhatjuk. Az utca embere – ha van pénze – örömmel megy be egy csillogó áruházba, és csodálja meg a világ minden részéről érkező árucikkeket. Ugyan ez az ember szorongva gondol arra, hogy a munkahelyét bezárhatják, eszközeit összecsomagolhatják, és átvihetik egy másik országba. Vállalkozóként szereti, ha akadályok nélkül tud terjeszkedni más országokban is; az vi-

szont már nincs ínyére, ha külföldi konkurensek jelennek meg az eddig sajátjának hitt hazai piacon. De emelkedhetünk magasabbra is, a politika és a kormányzás szintjére: a gazdaság, a piac nyitottsága rengeteg lehetőséget jelent egy ország számára, de aki a védett öbölből kihajózik a nyílt tengerre, viharba is sodródhat: olyan erők fogságába kerülhet, amelyeket nem, vagy csak kis mértékben tud befolyásolni.

Kétségtelen tény, hogy a globalizálódásnak, a kapitalizmus földrajzi hódító útjának nyertesei és vesztese egyaránt vannak, sőt, adott emberek és csoportok egyszerre tartozhatnak e két táborba. A hétköznapi ember könnyen ítél a pillanatnyi érdeke vagy éppenséggel néhány aktuális esemény, friss benyomás alapján, és nyilvánítja jónak vagy rossznak a globalizációt, a globális, határokat nem ismerő piacgazdaságot, és ha meghallja a vé-

leményéhez illő hívószavakat, könnyen beáll valamelyik mozgalom vagy párt zászlaja alá. Magas István könyvének viszont az a legfontosabb üzenete, hogy a globalizáció mérlegét kellő alaposással és szakszerűen kell elkészíteni. Ennek a mérlegnek mind a jó, mind a rossz oldalán számos tétel szerepel, szó sincs tehát arról, hogy a helyzet egyértelmű lenne. A szerző ugyanakkor nem csinál titkot abból, hogy a globális piacgazdaság előnyeit nagyobb-nak látja a hátrányainál, vagyis azt üzeni: ha megpróbálsz bezárni a kapukat, ha nem használod ki a nyitottság adta lehetőségeket, lehet, hogy rövid távon eléred néhány célot, de hosszú távon rosszul jársz.

Az előnyök és hátrányok mérlegén kívül a könyvnek van egy másik, az előbbivel összefüggő vizsgálati szempontja és gondolati vonulata is. A globalizálódott, modern információs és távközlési technológiával meg támogatt világgazdaság rendkívül összetett, szinte áttekinthetetlenül bonyolult rendszert alkot. Vajon mennyire biztonságos ez a rendszer? Mennyire alkalmas önkorrekcióra? E kérdésekben a gazdasági koordinációs mechanizmusok régi dilemmája tér vissza: annak érdekében, hogy a rendszernek inkább az előnyei bontakozzanak ki, mintsem a hibái, hogy az óhatatlanul fellépő válságok, krízishelyzetek ne eszkalálódjanak, ne tessék maguk alá azokat is, akik végképp ártatlanok az előidézésükben, mit lehet rábízni a decentralizált piaci mechanizmusokra, vagyis a „láthatatlan kézre”, és mihez kell „látható kezét”, vagyis piacon kívüli szabályozó mechanizmusokat és intézményeket találni?

Ezek a kérdések nagyon is valóságosak és égetőek. Elég, ha az elmúlt egy-két évtized és a jelen néhány jelenségére utalunk: az 1987-es tőzsdei összeomlásra, az 1997–78-as ázsiai pénzügyi válságra, a közgazdasági Nobel-dí-

jasokkal is büszkélkedő Long-Term Capital Management 1998-ban bekövetkezett összeomlására, a 2000. évi tőzsdei lufira vagy napjaink jelzáloghitel-krízisére. E példák többségével Magas István könyve is foglalkozik, megközelítése tehát egyszerre elméleti és gyakorlatias; úgy is fogalmazhatunk, hogy az elméleti fejtegetések, közgazdasági modellek mellett aktuális hírek értelmezésére és magyarázatára is alkalmasak.

A könyv három részből áll: az első a globalizációs folyamatok megértéséhez igyekszik történelmi és analitikus (vagyis modellbe rendezett) perspektívát adni. A második a globalizáció és a nemzetközi kereskedelem modern felfogásait tárgyalja és értékeli, méghozzá kereskedelempolitikai nézőpontból. A harmadik rész a pénzpiaci átalakulásokra koncentrál. Az egyes részek, sőt azokon belül egyes alfejezetek önállóan is megállnak a lábukon, vagyis az olvasó érdeklődése szerint válogathat belőlük.

A globalizálódás általános, rendszerszervező elveit kereső első részben a szerző egyebek között azt igyekszik bizonyítani, hogy a gazdaság porondján a főszerepet egyre inkább a multinacionális vállalatok és nem a nemzet-államok játsszák. Ebből a szempontból körünk sajátos átmenetnek tekinthető: jórészt még nem globalizált rendben született fogyasztási igényeink már a „multik” által szervezett rendszer hatásainak vannak kitéve.

Magas István kibernetikus szemléletű (a rendszerelmélet meghatározó képviselőire hivatkozó) elemzésre támaszkodva azt állítja, hogy a világgazdaság nem kezelhető úgy, mint egy nagyra növekedett integrált nemzetgazdaság. Nincsenek benne állandó, közösen kijelölt rendszercélok és ezek érdekében munkálkodó koordinációs mechanizmusok. Inkább valamiféle együttélésről van szó, hiszen egye-

lőre megmaradtak a nemzeti gazdaságok és kormányok által képviselt célok, miközben az egyre nagyobb mértékben integrálódó világgazdaság már globális koordinációs mechanizmusokért és intézményekért kiált.

A multinacionális vállalatok gondolkodásáról és viselkedéséről szóló részben vitatható elemek is vannak: fejlődésükben valószínűleg legalább akkora szerepe van az evolúciónak, mint a tudatos „nagyvonalú” (a szerző ezt a jelzőt használja) stratégiai gondolkodásnak és cselekvésnek.

Az általános rendszerelméleti felvezetés után a második rész a nemzetközi kereskedelmet veszi górcső alá. Áttekintést ad a külföldi közvetlen befektetések és a nemzetközi kereskedelem mozgatórugóit, irányait, a nemzetközi szakosodás módjait magyarázó modern, liberális felfogásokról. E rész egyik fontos megállapítása, hogy a külföldi befektetéseknél a kézzelfogható („tangible”) eszközök áramlásán kívül a szellemi jellegű („intangible”) eszközök mozgásával is számolni kell, különösen akkor, ha a versenyelőnyök szempontjából vizsgálódunk. A szerző egy egész sor gyakorlati kérdést felvetve igyekszik választ keresni a bevezetőben említett kérdésekre: mit lehet nyerni, illetve mit lehet veszíteni a kapuk kinyitásával vagy bezárásával, a piac erőinek szabadon engedésével, illetve állami beavatkozással. Egy kereskedelempolitikai stratégiai „játékból” az is kiderül, hogy bizonyos esetekben az állam kereskedelem- és iparpolitikát alakító szerepben való részvétele kedvezőbb eredményeket hozhat szabadpiaci mechanizmusoknál. A mögöttünk álló két-három évtizedben – állapítja meg Magas István – a tőkés állami beavatkozás nem szorult vissza, viszont más funkciókat kapott. Hazai szemzőgből a munkabérek kiegyenlítődséről szóló fejtegetések is fölöttébb érdekesek.

A globális pénzpiacokkal foglalkozó harmadik rész ismét a kulcskérdéssel indít: milyen előnyök és hátrányok származhatnak a nemzetközi tőkeáramlás liberalizációjából, a globális tőkepiac szabad működéséből. A szerző fokozott óvatosságra int: bár a liberalizációból húzható előnyök vélhetően felülmúlják a hátrányokat, sem magáról a liberalizációról, sem a megfelelő árfolyamrendszerrel kapcsolatban nem lehet egységes és szakmailag megalapozott álláspontot beszélni. Az időről időre kirobbanó pénzügyi válságok hatására már kialakult az igény a globális pénz- és tőkepiacok szabályozására, a konkrét megoldás módja fölöttébb problematikus. Ez a bizonytalanság nem jelenti azt – hangsúlyozza a szerző –, hogy jobb megállítani az integrációs folyamatot; éppen ellenkezőleg: a kevésbé fejlett országok is csak akkor szerezhetik meg a globalizációból származó előnyöket, ha a pénzügyi nyitás politikáját képviselik.

Magas István külön fejezetet szán a pénzügyi nyitás fejlődő országokra gyakorolt hatásának elemzésének. A potenciális hasznokat három körben jelöli meg: (1) fogyasztáskiegyenlítés; (2) a külföldi tőke beáramlásának stabilitást segítő szerepe; (3) a belföldi bankszektor hatékonyságának növekedése. Hasonló alapossággal és részletezettséggel veszi számba az integráció potenciális költségeit is.

A pénzügyi nyitottság és a gazdasági növekedés közötti összefüggés illusztrálására a szerző egy tizenkét országot átfogó összehasonlító táblázatot is közöl. Az adatok értelmezésének bizonytalanságát nem tagadva „sejtés-ként” fogalmazza meg azt a tételt, hogy a pénzügyi integráció gazdaságélénkítést és jövedelemnövekedést hoz magával. Arról viszont keveset tudunk meg a könyvből, hogy a „jólét növekedése” miként oszlik el a különböző társadalmi csoportok között. A további

vizsgálódásokat jó lenne erre a kérdésre is kiterjeszteni, egyes elemzések ugyanis azt mutatják, hogy miközben a világgazdaság „tortája” gyors ütemben növekedett a mögöttünk álló öt-hat évben, a gyümölcsöket többnyire az amúgy is gazdagabb rétegek aratják le, vagyis a társadalmi szakadék sok országban mélyül.

A könyv utolsó szakasza egy aktuális jelenséggel foglalkozik: a pénzügyi mozgásokban fellépő globális aszimmetriákkal, az egyes országok és országcsoportok megtakarító, illetve beruházó-fogyasztó pozíciójával. Egyebek között megállapítja, hogy az amerikai gazdaság külföldi eladósodottsága rendkívüli mértékben megnőtt. Magas szerint a kiegyensúlyozottabb növekedési trendek kialakulásához erősebb és tartósabb növekedés kellene Európában és Japánban, nagyobb megtakarításokra lenne szükség az USA-ban,

magasabb beruházási szintekre az ASEAN-ban és az NIC-ben, és a jelenleginél jóval magasabb fogyasztási szintre Kínában. Az elkerülhetetlennek látszó kiigazítás legvalószínűbb forgatókönyve a dollár további lassú, egyenletes leértékelődése.

Végezetül szólnunk kell néhány szót a szerző által használt módszertani apparátusról is. Az eszközkészlet széles: a szerző gyakran használja állításai bizonyítására a matematikai közgazdaságtan és a játékelmélet modelljeit, de ugyanakkor gondot fordít arra is, hogy a matematikai „gyorsírást” közérthető nyelvre is lefordítsa. Könyve így azok számára és élvezetes és hasznos olvasmány, akik az előbbieken nem járatosak. (*Magas István: Globalizáció és nemzeti piacok. Budapest: Napvilág Kiadó, 2007*)

Bögel György

Mester Béla: Magyar filozófia

A kötet cím nem magyar „filozófiáról”, hanem „philosophiáról” beszél. Tudatos archaizálás ez: a tizenkilencedik század írásmódjának megidézése, azé a századé, amelyik láthatóan a legközelebb áll a politikafilozófus szerző szívéhez. Mester Bélát ugyanis elsősorban politikafilozófusnak kell tekintenünk: nem csupán az angol koraujkorral foglalkozó tanulmányai, de itteni, a magyar bölcsélet történetének kérdéseit tárgyaló írásai is érdeklődésének meghatározóan politikafilozófiai irányáról árulkodnak. Mint egyik tanulmányában meg is fogalmazza, eminens törekvése, hogy rehabilitálja a reformkori „nemzeti filozófia” fogalmának egyik összetevőjét: a politikai közösség modernizációjának és önértelmezésének filozófiai reflexióját.

A kötet tanulmánygyűjtemény: Mester elmúlt évtizedben keletkezett, magyar filo-

zofiatörténeti tárgyú esszéinek válogatása. Szövevényes és gondolatgazdag munka lévén, valamennyi benne foglalt írásra kurta ismeretetésünk keretében értelemszerűen nem tudunk kitérni. Ehelyett néhány jellemző – a szerző szemlélete szempontjából különösképp karakterisztikus – motívumát vesszük sorra: a magyar filozófia kialakult kánonjához való kritikai viszonyt, az idegen filozófiák hazai recepciójának eredeti bemutatását, illetve az irodalom és a filozófia magyar kultúrabeli viszonyának szellemes reflexióját.

A magyar filozófia kialakult kánonjához való kritikai viszony tanulságos példái a Szontagh Gusztávról és a Litkei Tóth Péterről szóló tanulmányok. „Kialakult kánonról” a magyar filozofiatörténet esetében csupán megszorításokkal lehet beszélni persze: a hazai filozófia múltjának kutatása – a nagy történeti társtudományokhoz, elsősorban az irodalomtörténethez képest – máig kevésbé